

Hozzászólás a Tudományos Akadémia és kutatóhálózata, valamint a felsőoktatási, és más intézeti kutatások reformjához

Akadémiai és akadémiai intézeti, valamint felsőoktatási körökben komoly feszültséget okoz a kormánynak az elmúlt év tavaszán a Fidesz–KDNP számára igen sikeres parlamenti választásokat követő az a nem indokolatlan elhatározása, hogy a Magyar Tudományos Akadémiát (MTA) és annak kutatóintézeti hálózatát meg kell reformálni. Ami magát az Akadémiát, mint köztestületet illeti, 1949-ben teljesen szovjet mintára alakították ki, hozzászerveve az akkor létesített különböző szakterületek kutatóintézeteit. A korábbi akadémiai tagok túlnyomó többségét szavazati joguktól megfosztva tanácskozó tagokká minősítették át, amit az akkori tudománypolitika rövid időn belül megszüntetett. Ily módon az MTA volt rendes és levelező tagjai elvesztették akadémiai rendes vagy levelező, valamint újdonsült tanácskozó tagságukat, sőt doktori tudományos fokozatukat és a „venia legendi”-re feljogosító egyetemi habilitációjukat, mivel mind az egyetemi doktori fokozatot, mind pedig a habilitációt visszamenőleges jelleggel eltörölték. E két tudományos fokozat, illetve cím helyett bevezetésre került a tudományok kandidátusa (CSc.) és a tudományok doktora (DSc.) tudományos fokozat, amire a korábban megszerzett egyetemi doktori fokozatot és habilitációt nem minősítették át. Ezért a professzoroknak némi türelmi időt adva, legalább a kandidátusi fokozatot értekezés benyújtásával és a Magyar Tudományos Akadémia keretében működött Tudományos Minősítő Bizottság (TMB) által kiküldött bizottság előtt megvédve meg kellett szerezniük. Magyarországgal ellentétben a szintén a Szovjetunió érdekszférájához tartozott egyes államok annyiban tértek el ettől, hogy egyes akadémiai és egyetemi bizottság előtt kellett megvédeni mind a promóciót jelentő doktori értekezést, mind pedig a habilitációt. Így a szovjet kandidátusi fokozattal egyenértékűnek minősült a német és a lengyel „Dr. univ.” vagy „Dr. fach”, mely utóbbi behelyettesíthető volt a tudományág rövid megjelölésével. A Szovjetunióban a kandidátusi fokozathoz hasonlóan a Tudományos Akadémia előtt lehetett megvédeni a második értekezést, amely a „tudományok doktorává” avatta a doktorjelöltet. Ezzel vált egyenrangúvá Németországban és Lengyelországban a szintén az akadémia és az egyetem egyes összetételű bizottsága előtt megvédésre került második értekezés, amellyel a „tudományok doktori fokozattal” egyenrangú „Dr. habil” tudományos fokozatot lehetett megszerezni. Magyarország teljesen átvette a szovjet tudományos fokozat odaítélési rendszerét azzal, hogy itt is mind a kandidátusi, mind a doktori értekezés megvédésére a Magyar Tudományos Akadémia keretében működő tudományos bizottság előtt került sor. Magyarországon azonban bonyolította a helyzetet, hogy az 1949-ben eltörölt „Dr. univ.” fokozatot és a promóciót 1956 után visszaállították (és a nyolcvanas évek közepétől ismét tudományos fokozatként, s nem csak címként volt jelen a hazai hierarchiában), így a többi európai államtól eltérően Magyarországon nem két, hanem három fokozat is működött. A dr. univ., a „C.Sc” és a „D.Sc”. A dr. univ. egyetemen adjunktusi, kutatóintézetben tudományos munkatársi, a CSc. egyetemen docensi, kutatóintézetben tud. főmunkatársi, a DSc. egyetemen professzori, kutatóintézetben tud. tanácsadói besorolásra jogsítozta fel a minősítettet.

Ez Magyarországon belföldi viszonylatban működött is, külföldi viszonylatban azonban problémát okozott, mivel a magyar CSc.-t a dr. habillal vették egy tekintet alá, és azokat, akik például Lengyelországban vagy az NDK-ban Dr. habil fokozatot szereztek, Magyarországon csak CSc.-vé, nem pedig DSc.-vé minősítették át, holott ez lett volna a korrekt eljárás. Ugyanígy, aki Jugoszláviából kérte a doktorinál magasabb magiszteri fokozatának átminősítését, szintén csak kandidátusi fokozatot kapott. Ezenkívül Magyarországon, de ugyanígy a többi szovjet érdekszférához tartozó kelet-közép-európai államban lecserélték a régi akadémikusi gárdát és lehetőleg politikailag megbízható személyeket választottak meg akadémikusoknak, ami a természet-, és élettudományokban kevésbé volt látványos, mint a társadalomtudományokban. Ez a negatív hatás legkevésbé a jogtudomány klasszikus jogágainál jelentkezett a kontinentális Európában uralkodó erős jogdogmatikai szemlélet következtében, amely a Szovjetunióban is viszonylag hamar háttérbe szorította a jogdogmatikától mentes gazdaságjogi szemléletet, ami viszont Magyarországon részben az idő rövidsége, részben az elődök magas szintű jogelméleti felkészültsége és annak az új jogtudósi generációra történő kisugárzása miatt nem tudott kibontakozódni. Ez mindenekelőtt a magánjogtudományban, vagyis a civilisztikában mutatkozott meg. A közjog területét már jobban érték a „reálszocializmus” negatív hatásai, de ott is inkább az állami, és kevésbé a jogi oldalt. Így egy sajátos kettősség alakult ki. Az MTA tudományügyi minisztériumi funkciót látott lel, ahová mindmáig az alap kutatásokkal foglalkozó egész kutatóintézeti hálózat tartozott, és tulajdonképpen olyan volt egészen mostanáig a helyzet, mint amilyen Magyarországon a központi állami tervezés idején, amikor a gazdasági minisztériumokhoz tartoztak az állami vállalatok. Ugyanakkor – mint már jeleztem – az akadémiai kutatóintézetekben többnyire alap kutatás folyt és folyik a legtöbb helyen mindmáig, mivel a rendszerváltás előtt minden gazdasági, nehéz- és könnyűipari, agrárgazdasági és kereskedelmi minisztériumnak, csakúgy, mint a szövetkezeti szektornak és szakszervezeteknek, valamint a munkaügynek külön kutatóintézete volt, mely főhatóságok kutatóintézetei háttérintézményként elsősorban a saját és az alájuk tartozó vállalatok profiljának megfelelő speciális alkalmazott kutatásokkal foglalkoztak. Ezek a speciális főhatósági kutatóintézetek a profiligényeiknek szükséges alkalmazott kutatásokat és a profiljuknak megfelelő alap kutatásokat folytattak, miként az akadémiai kutatóintézetekben – főleg a műszaki jellegűekben – is folyt alkalmazott kutatás is.

A rendszerváltást követően a központi tervezés és az állami vállalatok megszűnésével gyorsan felszámolódtak a főhatósági háttérintézményként működő e speciális kutatóintézetek is. A találmányokat és a szabadalmakat elsősorban ezek produkálták, nem pedig az akadémiai intézetek. Ez a dolgok logikájából következik. Minthogy a műszaki egyetemek tanszéki és tanszékcsoportjai is elsősorban e speciális háttér-kutatóintézetekkel álltak kapcsolatban és a részükre végeztek megbízási alapon kutatásokat, való igaz, több szabadalom született, mint most. Az előző évtizedek nagyfokú privatizációjával Magyarországra települt multinacionális vállalatok a nyugat-európai és a transzatlanti amerikai és ausztrál államokhoz hasonlóan itt is saját kutatórészleget tartanak fenn, ahol többnyire magyar kutatók találmányait szolgálati találmányként kezelve titkosítják és saját honállamuk találmányaként kezelik. Ezt a helyzetet figyelembe véve pozitívként kell értékelnem Gazdag Lászlóval szemben Orbán Viktor miniszterelnöknek azt a törekvését, hogy mindenekelőtt ki akarja építeni a hazai magán nagyvállalati rendszert, amely megrendeléseivel képessé válik a közép-, és kisvállalkozói szférát foglalkoztatni. Abban viszont Csath Magdolnának igaza van, hogy optimális

az, ha e két folyamat párhuzamosan fut, fáziskésés nélkül, egymás mellett. Ebben az esetben a magyar nagy-, és középállalati szférában készülő szolgálati találmányok magyar szabadalomként fognak tudni megjelenni.

Visszatérve ezek után ismét az Akadémiára, az MTA még most is a korábbi főhatósági tudományirányítói szerepét tölti be, ami teljesen eltér a nyugat-európai akadémiai rendszertől, ahol az akadémia a tudományt támogató olyan köztestületként vagy egyesületként működik, amely az állam által oda utalt pénzekkel támogatja, finanszírozza a kutatásokat és nincsenek kutatóintézetei. Emellett az akadémiai tagság egy megtiszteltetés és nem jár érte professzori fizetést meghaladó tiszteletdíj. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy nálunk Magyarországon annyira megszegyenítően alacsonyak a professzori és a docensi fizetések, hogy addig, amíg az anyagi javak elosztásának ez a rendszere él, szükséges fenntartani az akadémiai tagság tiszteletdíjazásának ezt a formáját, azonban némi módosítással. Mint már az eddigi leíratakból is egyértelműen kitűnik, még sok olyan idős akadémikus van, aki az ortodox szocialista légkörben szocializálódott hasonló gondolkozású elődeik hatására, hiszen az akadémikus testületben az 1940-es évek végén és az 50-es évek elején, majd 1956 után végrehajtott tisztogatás után olyanok kerültek zömében tagokként az akadémiára, akik kiegyeztek és elfogadták a kommunista rendszer ideológiáját. Ők és az általuk kinevelt, ma már középgenerációnak számító akadémikusok jelentős része balliberális ideológiai alapon áll és nemcsak elfogadja, hanem támogatja is a nyílt társadalmi multikulturális globalizálódás irányába tartó államszervezeti, gazdaságpolitikai rendszert, annak ellenére, hogy a társadalmi gyakorlat egyértelműen kimutatja, hogy ez zsákutca és társadalompolitikai, szociális, kulturális és gazdasági katasztrófához vezet. Ez az irányzat auklérista módon és diktatórikusan hajtja a magáét, nem hajlandó vitatkozni a vele egyet nem értő irányzatok képviselőivel, igyekszik agyonhallgatni és marginálissá tenni, mintegy kiszorítva őket a tudományos közéletből. Az idősebb dogmatikusok egy jelentős része pedig már évtizedek óta improduktív, de felveszi a magas akadémiai tiszteletdíjat.

Bizonyos mértékig ez jellemző az akadémiai doktorok, illetve a tudomány doktorainak egy részére is. Vannak olyanok, akik a rendszerváltást megelőző időkből szereztek meg akadémiai doktori fokozatukat, azóta azonban semmit sem produkálnak tudományosan, hanem a gazdasági élet jól jövedelmező praktikumában tevékenykednek és ugyanúgy megkapják azt a havi 80 ezer forint körüli tiszteletdíjat, mint aki az akadémiai doktori fokozat megszerzése után is rendszeresen kutat és publikál. Mint már említettem, a mai alacsony professzori fizetések és neveltségesen kisösszegű professzori nyugdíjak és professzor emerituszi tiszteletdíjak mellett – amit a legtöbb egyetemen már nem is fizetnek, de kérik a professzor emerituszt, hogy továbbra is vegyen részt az egyetem oktató és kutató, valamint doktorandusz-képző munkájában ingyen, és ezt hivatásszeretből a többségük meg is teszi. Ugyanakkor, ha ez a neveltségesen csekély akadémiai doktori tiszteletdíj, de ugyanígy, ha az akadémikus tagsági tiszteletdíj megszűnésre kerülne, nemcsak tudományos munkássága, hanem az illető életvitele is zsákutcaba kerülne. Ezért, ameddig ez a fizetési és nyugdíjrendszer van érvényben a felsőoktatásban, addig az akadémiai tagsági és az akadémiai doktori tiszteletdíjak fenntartása egzisztenciális létkérdés. Ez különösen az akadémiai doktorok esetében jelent komoly szociális feszültséget, és itt egy szociális kiegyenlítést indokolt lenne alkalmazni. Indokolt lenne azoknak az akadémikusoknak és nagydoktoroknak az akadémiai, illetve nagydoktori díját emeritusz-akadémikus, illetve emeritusz akadémiai doktori címet adva, meghatározott százalékkal csökkenteni, akik 80 éves koruk betöltését megelőzően tíz éven keresztül nem kutattak és publikáltak, valamint az akadémiai közéletben semmilyen

feladatot nem láttak el. Azoknál az akadémiai és „nagy” doktoroknál, akik a doktori fokozatuk/címük megszerzését követően rendszeresen kutattak, publikáltak és részt vállaltak a köztestületi munkában, lehetővé kellene tenni, hogy legalább egy másfélszeres-kétszeres doktori tiszteletdíj emeléssel tanácskozó taggá válhassanak. A minőségi kiválasztás érdekében a 70 év alatti tanácskozó tagok köréből kellene megválasztani a levelező tagokat. A javaslatba hozott tanácsstagok többlettuttatását részben az emeritált akadémikusok és akadémiai doktorok tiszteletdíjának csökkentéséből és az ELKH-hoz kerülő kutatóintézeteknek továbbra is az akadémia tulajdonában álló ingatlanokban történő működése után fizetendő bérleti díjából lehetne fedezni. Ez utóbbihoz azonban a kutatás intézményrendszerének az átalakításáról és az MTA-törvény módosításáról szóló, július 2-án elfogadott törvényben szereplő ingyenes „örök-használati jogot” meg kellene változtatni.

Visszatérve a Magyar Tudományos Akadémia kutatóhálózatára, az MTA úgy érzi, hogy a kormány az akadémiai kutatóintézeti hálózatnak az MTA-ról történő leválasztásával egybekötött reformjával mintegy államosította azt. Hivatkozási alap, hogy nem folyik a kutatóintézetekben hatékony kutatómunka és nincsenek eredmények. Az újonnan felállított Innovációs és Technológiai Minisztérium és maga az új innovációs és technológiai miniszter, Palkovics László akadémikus, az önmagát üzembe helyező és leállító, valamint az útvonalon beprogramozás alapján az indulástól az úticél eléréséig önmagát kormányzó „önjáró” járművek fejlesztésével foglalkozó kutatóprofesszor felrója az Akadémiának, hogy műszaki tudományokkal foglalkozó kutatóintézeti hálózatrészelegé alig produkált bejegyzett szabadalmat. Mentségéül szólva az Akadémiának, visszaulok arra a már említett tényre, hogy azelőtt a szabadalmakat az állami főhatóságok mellett működő alkalmazott kutatásokkal foglalkozó kutatóintézetek produkálták. Ezek viszont megszűntek, az akadémiai műszaki, és természettudományi kutatóintézetek viszont alapkutatásokra álltak rá és az ott elért eredményeiket tanulmányokban tették közzé, és ha valamit publikáltak, a szabadalmi jogi előírások értelmében már nem szabadalmaztathatják, mert az már nem új dolog, ugyanis az már, még ha a feltaláló részéről is, de közzétételre került. Ezért nem kellett volna azzal a vehemenciával nekimenni Palkovics részéről az Akadémiának, mint ahogy azt tette, már csak azért sem, mert ő maga is az MTA rendes tagja, ami tekintélyes összegű tiszteletdíjjal jár. Az Akadémia és sok akadémikus joggal úgy érezte, hogy Palkovics az Akadémia ellen dolgozik, és mint az államot képviselő miniszter a kutatóhálózatát el akarja venni tőle. Fellépése az Akadémiával szemben meglehetősen barátságtalan és ellentmondást nem tűrőnek tűnt. Az általa a Köztestület elé vitt ultimátum jellegű előterjesztést tárgyaló akadémiai közgyűlésre nem ment el, amit az akadémikusok egy jelentős része erősen sérelmezett, felvetve egyben azt is, hogy az akadémiai tiszteletdíján kívül korábbi kutatóintézetétől azt követően az intézettel kötött megállapodás értelmében havi 800 ezer Ft megbízási díj felvételére jogosító megbízási szerződést kötött akkor, amikor felsőoktatási államtitkári kinevezést kapott. Ennek fejében kötelessége lett volna évi négy tudományos közleményt megírni az önjáró járművek fejlesztése tárgyában, aminek azonban négy éven keresztül nem tett eleget.

Ezt azonban érdekes módon az Akadémia csak akkor „vette észre”, amikor Palkovics és az Akadémia között ez az érdekkonfliktus kirobbant. Itt tehát egyik oldal sem tehet szemrehányást a másiknak. Nem véletlen ezért, hogy az Akadémia elnöke, Lovász László a sajtóban igyekezett elsimitani az ügyet, mondván, hogy az ominózus négy év alatt Palkovics hét tanulmányt az intézet folyóiratában megjelentetett. Az, hogy a pénzkezelésnek az Akadémia és kutatóintézeteik berkeiben ilyen elnéző gyakorlata volt, még a reálszocializmusban alakult ki. Az akadémiai üdülőkben sok információhoz hozzá

lehet jutni. Pár évvel ezelőtt a szociológiai intézet sajnos már nem élő volt igazgatóhelyettes elmondta, hogy kialakult szokás volt az intézet holdudvarához tartozó külső kutatókkal kutatási szerződést kötni úgy, hogy a tiszteletdíj egy részét mindjárt előlegként kifizették. Igen sokszor azonban a kutatás eredményéről szóló tanulmányt a többszörösen meghosszabbított határidőre sem készítette el a megbízott. Ezért a késlekedőt felszólította a vezetés, hogy vagy igen rövid határidőn belül adja le a kutatása eredményéről szóló tanulmányt, vagy az előleget fizesse vissza. A sértődött válasz erre a legtöbb esetben az volt, hogy a kutató a „sértő hangnemű felszólítás” után nem hajlandó teljesíteni, a felvett előleget pedig legszívesebben az intézeti vezetéshez vágná, de „a pénz sajnos már nincsen meg”. Az intézet értve mindebből, a további viták elkerülése végett „leírta” ezeket az összegeket. Hallottam olyan véleményt is – nemcsak akadémiai körökből, hanem egyetemi oktatóktól –, hogy az lett volna a helyes, ha az Akadémia vezetése felfüggesztette volna Palkovics László akadémiai tagságát addig, amíg a kutatóintézeti átrendeződés nem intéződik el, és erre az időszakra az akadémiai tagsági tiszteletdíj helyett csak az akadémiai doktori címe/fokozata után járó jóval alacsonyabb összegű tiszteletdíjra lenne jogosult. Hogy ezt mennyire lett volna ildomos megtenni, nem az én tisztem megítélni. Én csak jelzem, hogy ilyen megnyilvánulások jelentkeztek. Ugyanakkor azt is lehetett hallani, hogy Palkovics megbízásából az MTA elnökségével tárgyaló magas rangú minisztériumi kormánytisztviselők, de maga a miniszter is, kompromisszumra nem hajlandó, lekezelő arroganciával lépett fel.

Ennek ellenére az eredeti elképzelésekkel szemben, mely szerint az MTA-ról leválasztásra került kutatóintézeti hálózathoz tartozó kutatóintézetek költségvetését az Innovációs és Technológiai Minisztérium (ITM) lett volna jogosult megállapítani, amivel együtt járt volna az is, hogy a kutatási tervet is a Minisztérium határozta volna meg, egy bizonyos elmozdulás bekövetkezett. Az igaz, hogy az MTA-ról leválasztásra került a kutatóintézeti hálózat, de nem szorult ki annak irányításából, csak az irányításban fennállott korábbi kizárólagos jogosultságát veszítette el. A felállított, önálló jogi személyiséggel és költségvetéssel rendelkező Eötvös Lóránd Kutatói Hálózat (ELKH) irányítása alá kerültek az akadémiai kutatóintézetek, amely Hálózat tizenhárom tagú irányító testületének hat-hat tagját az Akadémia és az ITM delegálja, elnökét pedig a miniszterelnök az MTA elnöke és az innovációs és technológiai miniszter együttes javaslata alapján nevezi ki. Bár arról nincsen szó, ha nem sikerül közös javaslatot megfogalmazni, akkor mindegyik fél a maga javaslatát terjeszti elő döntésre. Az MTA-ról szóló törvény e novellája szerint az irányító testület kétharmadának a tudomány művelőiből kell állnia, hol a két oldalnak szintén paritásos alapon kell a kiválasztást megejtenie. Az MTA ezzel az ITM-mel együtt az ELKH-n keresztül közvetve, bipartit módon vesz részt a kutatóintézetek irányításában, ami az MTA részéről kétségtelenül presztízsveszteség, azonban elfogadható és nem antidemokratikus.

Az MTA vezetésének álláspontja szerint ezzel az MTA kutatóhálózatának kvázi államosítása következett be, aminek következtében az alapkutatás teljesen háttérbe szorul, ami oda fog vezetni, hogy az alkalmazott kutatásnak nem lesz stabil háttérre, támasza és emiatt szintén nem fog növekedni a magyar szabadalmak száma. Ez utóbbin érdemes elgondolkozni! Megítélésem szerint előremozdulást e téren távlatilag egy olyan szemléletváltás jelentene, amely kormányzati részről nemcsak innovációban és technológiában, hanem olyan tudományban is gondolkodna, amelyben szintézisszerűen a technológia és az innováció, vagyis az alkalmazotti kutatás mellett tekintettel lenne az alapkutatásra is. Ezért indokolt lett volna már az elején e minisztériumot úgy létrehozni, de még most is úgy átformálni, hogy abban ne csak a műszaki és a természettudományi, hanem a társadalomtudományi

kutatási szempontok és érdekek, valamint mind a kettőn belül az alkalmazotti kutatókkal az alap kutatások szempontjai is megfelelő súlyt kapjanak. Ennek érdekében ezért helyes lenne eme újonnan létesült minisztériumot átfogó tudományos minisztériummá kibővíteni oly módon, hogy általános elméleti, valamint társadalomtudományi alap- és alkalmazott-kutatási államtitkársága is legyen, a nevében pedig ott legyen, hogy nemcsak innovációs és technológiai, hanem tudományügyi minisztérium is.

Ugyanakkor – mint már erről szó esett – azt is indokolt figyelembe venni, hogy az MTA köztestületi tagságában igen nagy mind műszaki, mind társadalomtudományi téren a konzervatív és tekintélyuralmi, dogmatikus, valamint a balos és balliberális szemlélet, jórészt a rendszerváltást megelőző negyven év örökségeként, amely a tagjelölések és választások során újratermeli önmagát. Csak társadalomtudományi vonatkozásokat nézve, tekintélyelvi alapon döntötte el az MTA azt a vitát, amely Petőfi Sándor Segesvárt követő barguzini sorsával foglalkozik. Szerintem nem lehet lesöpörni azt a nagyon is lehetséges tudományos irányzatot, amely az MTA hivatalos álláspontjával ellentétes, miszerint Ferenc József megállapodva az orosz cárral, hogy elkerülje a tömeges kivégzéseket, internálótábort állítson fel az elfogott forradalmárok számára, aminek következtében kerülhetett Petőfi Barguzinba. Azt, hogy a barguzini sírból előkerült csontváz nő takar, csak egy tudományos álláspont, amit igazolni vagy megdönteni és egyúttal eldönteni tudná, hogy az Petőfi, vagy sem, ha a szülei sírját megbontanák és DNS-vizsgálatot végeznének. Ezt viszont az MTA kérésére letiltotta még Demszky Gábor, Budapest akkori főpolgármestere. Hasonló módon az MTA tekintélyével hivatalos a Budencztől és a hozzá tartozó nyelvtudományi csoporttól származó mindmáig uralkodó az a teória, hogy a magyar nyelv a finnugor nyelvcsaládhoz tartozik. Ezért az MTA tekintélyelvi alapon tudománytalanak minősíti mindazon kutatók munkáit, amelyek a magyar nyelv és a magyarság eredetét másutt keresik és elhallgatják azt a 19. század végi és 20. század eleji politikai igényt, amely arra törekedett, hogy a tudomány a magyarság eredetét az európai kultúrnépek és ne az ázsiai népek körében keresse és találja meg. Holott, ha a magyar állam azon ázsiai népek köréből toborozna majd munkaerőt a hiányzó munkahelyek betöltésére, ahol vélhetően valódi rokonaink élnek és amelyek kutatásához a baloldali kormányok nem adtak pénzt, sokat segítene a munkaerőhiány enyhítésén is.

Probléma, hogy nemcsak a rendszerváltás előtt, hanem azt követően is, mindennek előtt a balliberális kormányzati ciklusok idején s különösen a társadalomtudományok területén az aktív fiatalabb tudósi nemzedékből a régi konzervatív, szocialista felfogású akadémikusok ajánlása és szavazata alapján igen sok olyan került be az akadémikusok sorába, akik hasonló nézeteket vallottak. Érdekes módon, ez a konzervatív, szocialista felfogású akadémikusi kör idővel globalistává és neolibéralissá vált ahhoz hasonlóan, ami a politikában is lejátszódott. Valószínűleg ebbe belejátszott, hogy mind a szocializmusnak, mind a globalista neoliberalizmusnak egyaránt a legfontosabb célkitűzése az internacionalizmus és a globális föderalista állam-, gazdaság-, és társadalomszerkezet, valamint antinacionális köztudat kialakítása multikulturalizmussal. Ennek következtében – miként ez Nyugat-Európa más államaiban is megtörtént – az eredetileg szemben állt szocialista és liberális irányzat közeledett egymáshoz, majd szövetségre lépett egymással Magyarországon. Az átmenetet jelentő szocial-liberalizmus így vált végül is balliberális irányzattá, ami nemcsak a politikában, hanem az Akadémiában is éreztette és érezteti a hatását. Valószínűleg ennek tudható be, hogy amikor az MTA Miskolci Bizottságának az ülésén a bizottság akkori elnöke, Pácelt István akadémikus csodálkozva közölte az MTA akkori elnökének, Glatz Ferencnek azt a javaslatát, miszerint az akadémikusi testületben a társadalomtudomány tagság a természet-, és az élettudományhoz képest

alulreprezentált és ezért indokolt lenne a társadalomtudományok területére a szokásosnál nagyobb létszámot rendkívüli választással felvenni, ez ellen éppen a társadalomtudományokat képviselő akademikusok tiltakoztak. Szerintem e tiltakozás oka nem a hiúságból eredő kistíluság, hanem az attól való félelem volt, hogy a balliberális felfogást nem osztó társadalomtudósok is bekerülhetnek az akademikusok közé.

Ennek a következménye lett, hogy a társadalomtudományi intézetek kutatómunkájában elsősorban a globalista balos, neoliberális irányzatok képviselőinek tendenciózus kutatásai kapnak támogatást és publikációs lehetőséget, míg az ezzel ellentétes irányzatok kutatásait igyekeznek akadályozni. Ha pedig ez sikertelen, mert a kutatás az akadémiai intézettől függetlenül más fórum keretei között zajlik, azt és annak eredményeit igyekeznek elhallgatni, ha pedig nem lehet, tartózkodnak a velük való indokokkal alátámasztott objektív vitára bocsátkozástól, vagy előítélettel elutasítják. Ezt érezte Lovász László jelenlegi elnök elődje, Pálincás József is. Ennek a csökkentése, valamint az objektív kutatás hatékonnyá tétele érdekében szervezte át a kutatóintézeti hálózatot úgy, hogy az egymáshoz közel álló profilú kutatóintézeteket egy kutatási központ alá helyezte, amely direkt módon gyakorolt felügyeletet a kutatóintézetek felett, amelyek önállósága szinte formálissá vált. Ezzel a régi reál-szocialista, kötött gazdaságirányításhoz hasonló rendszert alakított ki, ahol a minisztérium és a hozzá tartozó vállalatok közé középirányító szervként be volt építve a tröszt. Itt az MTA központja és az intézet közé mintegy középirányító szervként beépült a kutatóközpont. A stíluson mindez nem sokat változtatott. Pálincás ifjú ambiciózus tudósokat állított az élükre, akik a tudományos intézeteknél nem megszokott, túlzott „kontroll-drillel” szóltak bele a kutatók munkájába, a régi kutatóktól pedig igyekeztek megszabadulni. Többeket indokoltan, többeket azonban indokolatlanul leváltottak. Ott is megszüntették a régi osztály és kutatócsoport struktúrákat, ahol az indokolatlan volt. A Jogtudományi Intézetben hagyományosan minden jogág és annak kutatása le volt fedve a jogterületeknek megfelelő osztálystruktúrával. Ezt az új központ-, és intézetvezetőség felszámolta, és az intézeti kutatást közjogi és részben Európa-jogi síkra szűkítette. Ezzel az üzleti jogi és magánjogi kutatás marginális területre szorult. A munkajogviszonyban álló kutatógárda zöme lecserelődött időleges megbízási jogviszonyban álló kutatókra, akiknek viszont az áll érdekükben, hogy a kutatási eredmény minél később realizálódjon, mert annál tovább kapnak fizetést. Emellett komoly függelmi és pozícióharcok alakultak ki, ami megint csak akadályozta az eredményes kutatómunkát.

Azonkívül még azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy pl. a mainstream jogtudományi európai jogi kutatástól teljesen idegen az olyan Európa-, és összehasonlító alkotmányjogi, valamint jogszolgáltatási kutatás, amit a Nemzeti Közszerológiai Egyetem égisze alatt Pokol Béla eredményesen végzett el a jurisztokratikus állam és az európai jurisztokratizmus vonalán. Jelenleg az tapasztalható, hogy a társadalomtudományok és a gazdaságtudományok vonalán azok a kutatóintézetek, illetve kutatási centrumok az akadémiai társadalomtudományi kutatóintézeteknél nagyobb társadalmi hasznossággal működnek, amelyek a kormányhoz és egyes minisztériumaihoz, a Fideszhez, valamint a felsőoktatási intézményekhez kapcsolódva működnek. Példaként felhozhatom a Nemzeti Közszerológiai Egyetem (NKE) keretében működő intézeteket, továbbá a Nézőpont Intézetet, a Századvég Kutatóintézetet, valamint az Igazságügyi Minisztérium keretében most alakuló Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézetet, és lehetne a felsorolást még tovább folytatni. Csak érintőlegesen említem meg, hogy ellenzéki oldalon is lehetne objektív kutatóbázisokat kialakítani, ami mind a két oldal hasznára válhatna, mert egymás kutatási eredményeiből mind a két oldal tudna konstruktívan meríteni.

Erre alkalmassá válhatna a Közép-európai Egyetem és a Majtényi László vezette Eötvös Károly Közpolitikai Intézet is, ha felhagyna csak a hatalom megszerzésére irányuló, csupán támadó jellegű egysíkú politikájával. Egyelőre azonban nem úgy néz ki, hogy tudományosan megalapozott és tudományosan védhető szociáldemokrata vagy liberális ideológiával és társadalomszervezési koncepcióval lépnének színre.

Figyelemmel azonban arra, hogy ezek az intézetek emiatt is elsősorban a kormánynak dolgoznak, és ilyen szempontból alkalmazott kutatásokat végeznek a kormány és a kormányzati politika számára, nem ártana informálisan továbbra is az Akadémia részére erőteljesebb befolyást engedni a társadalomtudományi intézetek munkájába, nehogy a politika befolyása következtében tevékenységük bármelyik irányba torzuljon. A kutatóhálózatban elsősorban állandó státusszal kutatási menedzsereket kellene alkalmazni és az egyes fő szakterületekhez tartozó kutatásvezetőket, akik a meginduló kutatási projektekhez egyetemi oktatókból megszervezett kutatókkal dolgoznának nem munka-, hanem tartós megbízási jogviszonyban, kutatási szerződés alapján. Minden ELKH-hoz tartozó kutatóintézetnél vagy kutatási központnál indokolt lenne egy felügyeleti tanácsot vagy tanácsadó testületet létesíteni, amelyben az államot érintő oldalon az ITM mellett a megfelelő szakminisztérium, így pl. a Jogtudományi Intézet esetében az Igazságügyi Minisztérium delegáltja, míg a köztisztviselői oldalon az Akadémiát a megfelelő osztálya képviselné, amely jogosult lenne bevonnai az adott ágazatban érintett társadalmi-érdekvédelmi szervezeteket. Így elérhető lenne, hogy az alapkutatások is összhangban legyenek az adott szakmát érintő tudományterület társadalomgazdaság-, és egyéb szakpolitikai igényeivel. Így azt is biztosítani lehetne, hogy a különösen a társadalomtudományi, így a jogi, szociológiai, politológiai és gazdaszociológiai kutatások ne a kormányzati elképzelésekkel tendenciózusan, előítéleti jelleggel menjenek szembe, mint ami ma gyakran érezhető, hanem a megalapozott és szakmailag megindokolt, tudományosan helytálló kritikai állásfoglalások érvényre jussanak. Ily módon ugyanis tárgyilagos és helytálló irányba lehetne terelni minden olyan kutatást és kutatási eredmény-összefoglalást, ami tendenciózusan szubjektív jellegű és kellő indok nélkül előítéletes érzülettel egy irányba tolná el nemcsak közvetett és távolilag, hanem közvetlenül is jelentkező kárt, vagy hátrányt okozva. Konkrétan nézve, részben ilyen szemléletűnek látom a Jogtudományi Intézetben elkészült Emberjogi enciklopédiát, amelynek szerkesztője kiválóan válogatta meg a szócikkeket és a szerzők alapjában véve jól dolgozták fel a szakcikkeket, azonban nem egy esetben egy szemlélet szerint azokat a nézeteket és tudományos eredményeket mellőzve, amelyek nem szolgálják a globális neoliberais Egyesült Európai Államok koncepcióját, vagy pedig nem tartoznak abba a holdudvarba, amelyből az MTA Jogtudományi Intézete merít. Az enciklopédia, amelynek műfaját illetően teljesnek kellene lennie, emiatt hiányos.

Mindezek figyelembevételével helyesnek tartom, hogy a kormány tudománypolitikájában van egy tendencia, hogy kutatásokat közvetlenül is kihelyez más, túlnyomóan a kormánypolitikával összhangban álló közalapítványok által fenntartott intézetekhez és egyetemi tanszékekhez. Ez utóbbi sikerességéhez viszont az lenne szükséges, hogy az egyetemi tanszékeken szerveződhessenek a habilitációval rendelkező docensek és a professzorok köréből kutató docensi és professzori státuszok. Azoknak a professzoroknak és docensek számára pedig, akik ilyen státusszal nem rendelkeznek, meghatározott számú tanóráként legyen betudva a részükről végzett kutatási idő, addig, amíg ilyent folytatnak. Ez az elbírálási mód kiterjedhetne a kutatómunkában résztvevő adjunktusokra és tanársegédekre is. A kutatómunkában a jelenleginél nagyobb arányban

lehetne foglalkoztatni a professzor emerituszokat, valamint a nyugdíjas docenseket és emerituszi címmel nem rendelkező nyugdíjas professzorokat is. Jelenleg ugyanis az emeritált és nyugdíjazott professzorokat többnyire csak a doktorképzésben, a nyugdíjas docenseket pedig csak a normál oktatásban foglalkoztatják a tapasztalatok szerint. Ha tisztességesen megfizetve őket, és nem megalázó módon „nulla”, vagy jelképes összegű megbízási szerződéssel engednék alkalmazni őket a kancellárok, az egyetemek oktatás színvonalával együtt emelkedne az ott folyó kutatások színvonalára is. Így kialakulhatna egy egészséges verseny a kutatási helyek között, ami csak akkor következne be, ha megszűnne a kutatással és a felsőfokú oktatással összefüggő Budapest-centrikus kormányzati szemlélet és a vidéki egyetemek és kutatóhelyek is megkapnák azokat a lehetőségeket, amelyekhez a budapestiek hozzájuthatnak. Ez egyúttal azt is igényelné, hogy az egyetemek és azok karai állami dotációjára ne az ott tanuló hallgatók létszámától függjön, ami mindenekelőtt Budapestnek kedvez, mivel minden fiatal ott kíván kiteljesedni, hanem arányos kvóták szerint legyenek elosztva. Ez esetben ugyanis az egyetemeken nem lenne kutatást gátló oktatási leterheltség, ami egyúttal az oktatás színvonalát is veszélyezteti.

Összegzésképp: az eddig leírtak alapján indokolt felépíteni egy, az ELKH-tól független, azzal párhuzamosan futó kutatói struktúrát is, amely megrendelés alapján elsősorban alkalmazotti kutatással foglalkozna, alkalmazotti kutatásával összefüggésben azonban alapkutatást is végezne. Az ELKH-hoz került volt akadémiai kutatóhálózatnál viszont a súlyponti eltolódás ennek a fordítottja lenne. Ezt a felállást egy átmeneti kísérletnek tartom. Meg kellene próbálni és csak a próba sikertelensége esetén lenne helyes az alap-, és az alkalmazotti kutatás strukturális viszonyának rendezéséről véglegesen dönteni. Ezenkívül pedig érdemesnek tartanám az intézeteknél a vezetést a már előadott módon némi felügyeletet is ellátó tanácsadói testülettel kiegészíteni.